

Module 2

Ethics, Emics, Ethnocentrism and Indigenous Psychology

मानसशास्त्र कुठे आहे?

Ethnocentrism: इतर सांस्कृतिक गटांना केवळ स्वतः च्या संस्कृतीच्या दृष्टिकोनातून पाहणे.

मानसशास्त्र म्हणजे काय? पारंपारिकपणे, हे जाणून घेण्यासाठीच मानसशास्त्रातील विद्यार्थी मानसशास्त्राच्या अभ्यासाला सुरवात करतात. याचे समाधानकारक उत्तर शोधण्यासाठी संपूर्ण अभ्यासक्रम कमी पडेल, परंतु मानवी वर्तन अभ्यासणाऱ्या विद्यार्थ्यांना एका टप्प्यावरून दुसऱ्या टप्प्यावर जाताना या प्रश्नाचे उत्तर देणे कमी-अधिक प्रमाणात अनिवार्य आहे. पण मानसशास्त्राच्या ठावठिकाणा विषयीच्या दुसऱ्या प्रश्नाचे काय? मानसशास्त्र कुठे आहे? हा प्रश्न मानसशास्त्राच्या मुख्य प्रवाहातील अभ्यासक्रमांवर कमी सामान्य आहे, तरीही मानसशास्त्र हे जगातील एक किंवा दोन क्षेत्रांच्या हिताचे वर्चस्व असलेले वांशिक विज्ञान (सांस्कृतिकदृष्ट्या पक्षपाती) असल्याचा आरोप केला पाहिजे की नाही याबद्दल आपल्याला स्वारस्य आहे की नाही हे विचारणे आमचे कर्तव्य आहे. तथापि, मानसशास्त्र हे मानवी वर्तनाचा आणि अनुभवाचा अभ्यास असल्याचे मानले जाते. मग ते कोठेही घडत असले तरीही. खरोखरच मानसशास्त्राचे अभ्यासक जिथे त्याचे बहुतेक संशोधन प्रत्यक्षात घडते याबद्दल जाणून घेण्यास उत्सुक असले पाहिजेत.

२.१ अ. The whereabouts of the written word in psychology

मानसशास्त्रातील लिखित शब्दांचा ठावठिकाणा

आपल्या जवळचे मानसशास्त्राचे पाठ्यपुस्तक घ्या त्यातील ग्रंथसंचीत पहा. तेथे अमेरिकेमध्ये प्रकाशित केलेले बहुतेक संशोधन आहे, कदाचित युरोपमधील अल्प प्रमाणात असेल. कॅमरून, भारत किंवा फिनलँड मधून बरेच काही आहे का? या प्रश्नांची आपली उत्तरे होय आणि नाही किंवा कोणत्याही संधीने (by Chance) आहेत का? आपल्या पाठ्यपुस्तकात वैशिष्ट्यीकृत बहुतेक पुस्तके आणि लेख उत्तर अमेरिकन लोकांना संशोधनासाठी सहभागी करून घेवून उत्तर अमेरिकन संशोधकांनी केलेल्या संशोधनातून घेतले आहेत. आपल्या पाठ्यपुस्तकाबद्दल असामान्य काहीही नाही. मानसशास्त्रातील पाठ्यपुस्तके जगभरातील लेखक, संशोधक आणि सहभागी यांचे संचित ज्ञान आणि त्यांचे प्रयत्न प्रतिबिंबित करतात. मोगदाम (१९८७) ने ही उत्कटतेने सूचित केले आहे की, ही असमानता मानसशास्त्राला स्वतः च्या स्तरीकरणाला तीन भौगोलिक

प्रदेशांमध्ये प्रतिबिंबित करते, प्रत्येक स्तराचा वेगवेगळ्या पातळीवर प्रभाव आहे. मुख्य प्रवाहातील मानसशास्त्रासाठी निवडलेल्या भौगोलिक आणि सांस्कृतिक स्थानांवरील माहितीचा (data) अमर्याद भाग गोळा करणे आणि प्रकाशित करणे, जे बहुतेक उत्तर अमेरिकेत केंद्रित आहे (मानसशास्त्रांचे प्रथम जग म्हणून ओळखले जाते) आणि जगभरातील या माहितीचे सामान्यीकरण करण्याची प्रवृत्ती मानसशास्त्रात आढळते असे यांचे मत आहे. आपण यास नमुना त्रुटी म्हणू शकता (सहभागींच्या प्रतिबंधित नमुन्यातून निकाल घेऊन संपूर्णपणे लोकसंख्येवर तो लागू करण्यातील त्रुटी) जी मानसशास्त्र म्हणजे सर्व मानवी वर्तनाचा आणि अनुभवाचा अभ्यास होय या मानसशास्त्राच्या दाव्याला धोक्यात आणते. मानसशास्त्राच्या पहिल्या आणि तिसऱ्या (म्हणजे विकसनशील) जगाच्या दरम्यान, मोगददाम एक 'द्वितीय जग' आहे असे मानतो. ज्यात ब्रिटन, रशिया आणि जर्मनी यासारख्या औद्योगिक आणि तांत्रिकदृष्ट्या 'मध्यमप्रमाणात' विकसित देशांचा समावेश होतो. विकसनशील जगातील लोकांपेक्षा मानसशास्त्रीय संशोधनासाठी द्वितीय-जगातील राज्ये भौतिकदृष्ट्या सुसज्ज आहेत, जरी त्यांची ग्रंथालये, प्रयोगशाळे, प्रकाशन सुविधा, प्रशिक्षित कर्मचारी आणि मानसशास्त्र उद्योगातील इतर सर्व गोष्टींच्या बाबतीत अमेरिकेपेक्षा मागे असली तरीही. मोगददाम नमूद करतात की पारंपारिक मानसशास्त्रातील पहिल्या जगाने संशोधन डेटा तयार करण्यासाठी भौतिक संसाधनांच्या एकाग्रतेवर सर्वात जास्त दावा केला आहे, ज्यामुळे ही अभ्यास शाखा वांशिक (पाश्चात्य) पूर्वाग्रहांच्या आरोपाला बळी पडली आहे. तर, मानसशास्त्रातील छापील शब्द (पुस्तके आणि जर्नलचे लेख) यांचे उत्पादन 'पाश्चिमात्य' मध्ये जास्त केंद्रित आहे.

ब. The whereabouts of psychology's practitioners

असे दिसते आहे की आपले निवास स्थान व्यावसायिक मानसशास्त्रज्ञ बनण्याच्या आपल्या शक्यतांवर प्रभाव टाकते. १९८५ मध्ये अमेरिकन शैक्षणिक मानसशास्त्रज्ञांनी ब्रिटनच्या तुलनेत २३ पट अधिक काम आणि नायजेरियापेक्षा २३४ पट अधिक काम विद्यापीठांमध्ये केले (मोगददाम, १९८७). परंतु मानसशास्त्रज्ञांचे जागतिक वितरण प्रवाही (वाढणारे) आहे आणि संपूर्णपणे अंदाज लावता येत नाही. असा अंदाज आहे की जगातील १ दशलक्षांपैकी ४०% मानसशास्त्रज्ञ अमेरिकेत अभ्यास करतात (होगन, १९९५; पावलिक आणि रोझन्सविग, २०००) आणि जगभरात कार्यरत असणारी ६४% मानसशास्त्रीय संशोधक उत्तर अमेरिकन आहेत. (रोझन्सविग, १९९९) पश्चिम युरोपमध्ये अंदाजे २,२९,००० प्रशिक्षित मानसशास्त्रज्ञ आहेत, त्या

तुलनेत अमेरिकेत कार्यरत २,७०,००० लोक आहेत. (टिक्कनेन, २००४) तरीही अमेरिकन वर्चस्वाची मर्यादा मानसशास्त्रीय कर्मचाऱ्यांच्या संबंधात कमी होऊ शकते आणि येत्या काही दशकांत अमेरिकेचे हे वर्चस्व कमी होईल (स्टीव्हन्स व ग्लेन, २००७).

मानसशास्त्राचे स्वतःचे जागतिकीकरण चालू आहे. स्पेन, इस्त्राईल, दक्षिण आफ्रिका, ब्राझील आणि अर्जेन्टिना या देशांमधील मानसशास्त्रज्ञांच्या संख्येत अलिकडे वाढ होत आहे (स्टीव्हन्स आणि वेडिंग, 2004). परवाना दिलेल्या मानसशास्त्रज्ञांच्या संख्येच्या दृष्टीने, ब्युनोस आयर्स ही खरोखर मानसशास्त्राची जागतिक राजधानी आहे (क्लाप्पेनबाच, २००४). जरी येथे आणि विकसनशील जगातील उच्चारण प्रायोगिक संशोधनाऐवजी मनोविश्लेषणावर आधारित असले तरीही. चीनच्या तुलनेत अमेरिकेची लोकसंख्या एक चतुर्थांश असूनही तिथे २५ पट अधिक मानसशास्त्रज्ञ आहेत (स्टीव्हन्स आणि गेलन, 2007).

या आकडेवारीची विश्वासार्हता मानसशास्त्रज्ञ होण्यासाठीची आवश्यक पात्रता प्रादेशिक भिन्न परिभाषांमुळे काही प्रमाणात ग्रस्त आहे हे आपण लक्षात घेतले पाहिजे. मानसशास्त्रज्ञ होण्यासाठी काही राष्ट्रांमध्ये पदव्युत्तर पदवी किंवा पीएचडी अर्हता असणे आवश्यक आहे. अशा अस्पष्टता असूनही इंटरनॅशनल युनियन ऑफ सायकोलॉजिकल सायन्स (आययूपीसीएस) (१९९८) ने ३२ देशांमध्ये प्रती दशलक्ष लोकसंख्येच्या तुलनेत मानसशास्त्रज्ञांच्या संख्येचे सर्वेक्षण केले. सर्वेक्षणातील आकडेवारी नुसार सर्वात जास्त संख्या नेदरलँड्स (१२९० प्रति दशलक्ष), अर्जेन्टिना (१०६९), फिनलँड (८४३), पोर्तुगाल (८१६) आणि स्पेन (७५८) तर अमेरिका आठव्या स्थानावर आहे (६६४) इतके मानसशास्त्रज्ञ आहेत. प्रति दशलक्ष सर्वात कमी मानसशास्त्रज्ञ चीन (२.४) आणि युगांडा (७.७) आढळले. तर पश्चिम युरोप आणि उत्तर अमेरिकेबाहेरील इतरही अनेक देश संख्येच्या तुलनेत खाली होते. आर्थिक संपत्तीची उच्च पातळी (Gross National Product (GNP)) आणि अधिक संपन्न जीवनशैली (Human Development Index (HDI)) असलेल्या राष्ट्रांमध्ये प्रति दशलक्ष लोकसंख्येच्या तुलनेत मानसशास्त्रज्ञांची संख्या आणि (GNP) व (HDI) यांत महत्त्वपूर्ण परस्परसंबंध देखील दिसून येतो (फू आणि जिंग, 1994). हे साहचर्य असे सुचविते की कमी संपन्न देशांकरिता, मानसशास्त्रज्ञांच्या प्रशिक्षणापेक्षा शेती, औषध आणि वाणिज्य यासारख्या क्षेत्रात प्रशिक्षण देणे जास्त प्राधान्याचे आहे (पावलीक आणि रोझेन्झवेग, 2000).

तर मानसशास्त्रातील वरील आकडेवारी, प्रकाशन आणि विभिन्न भागामधील सराव हे सर्व आम्हाला त्याच्या प्रादेशिक केंद्रीकरणाबद्दल काय सांगतात? बरं, अमेरिका, प्रकाशन, स्त्रोत आणि कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत जगात आघाडीवर आहे. परंतु हे आता उदयास येत आहे की ही

मानसशास्त्र ही एक वैश्विक घटना आहे. खरंच, आपण अमेरिकन संशोधनावर जोरदारपणे रेखाटलेल्या पाठ्यपुस्तके आणि जर्नल्समधून मानसशास्त्र शिकण्याची शक्यता अधिक आहे. परंतु जगात जिथे आपण मानसशास्त्राचा अभ्यास करण्याची शक्यता आहे त्या दृष्टीने, संशोधक आणि उपयोजित काम या दोघांसाठी संधी पाच खंडांमध्ये आहे. खरंच, आपण या प्रकरणात नंतर शिकू, मानसशास्त्रज्ञांच्या संशोधनाचे स्वारस्य वाढत्या आंतरराष्ट्रीय आणि वर्तन आणि अनुभवाबद्दल स्थानिक प्रश्नांसाठी संवेदनशील बनत आहे.

२.२ अ) Etics, emics and ethnocentrism in psychological research

मानसशास्त्राच्या वांशिकता विषयक प्रश्नांची संख्या कमी करता येऊ शकत नाही कारण त्यात एका विशिष्ट प्रदेशातील प्रकाशक आणि संशोधकांच्या केंद्रीकरणानुसार सांस्कृतिक पूर्वाग्रह केला जातो. मानसशास्त्रात जर वाशिकातावाद (ethnocentrism) अस्तित्वात असेल तर ते केवळ त्यांच्या ठायीच नाही तर संशोधक त्यांच्या व्यवसायाबद्दल कसे कार्य करतात याबद्दल स्वतःच प्रकट होईल. जागतिक संशोधन करण्याचे बरेच मार्ग आहेत. काही इतरांपेक्षा एथनॉन्ट्रिसमच्या आरोपासाठी अधिक मोकळे आहेत. जागतिक संशोधनात संस्कृती पक्षपातीपणाचा प्रश्न भाषेच्या क्षेत्रातून घेतलेल्या दोन संकल्पनांच्या सहाय्याने विचारात घेण्यात आला आहे: ध्वन्यात्मक आणि फोनमिक्स (येथे एक मुख्य संकल्पना म्हणून दर्शविले गेले आहे). जागतिक संशोधन करण्याचे बरेच मार्ग आहेत. काही इतरांपेक्षा एथनॉन्ट्रिसमच्या आरोपासाठी अधिक मोकळे आहेत. जागतिक संशोधनात संस्कृती पक्षपातीपणाचा प्रश्न भाषेच्या क्षेत्रातून घेतलेल्या दोन संकल्पनांच्या सहाय्याने विचारात घेण्यात आला आहे: ध्वन्यात्मक आणि फोनमिक्स (येथे एक मुख्य संकल्पना म्हणून दर्शविले गेले आहे). या संकल्पनांना संस्कृतींमध्ये संशोधन करण्यासाठी दोन पर्यायी दृष्टिकोनांशी एकरूप म्हणून पाहिले गेले आहे; तथाकथित एटिक आणि ईमिक दृष्टिकोन (पाईक, 1967). एटिक आणि ईमिक दृष्टिकोनांमधील भिन्नता खाली एक प्रमुख संकल्पना म्हणून दिली गेली आहे (बेरी, 1989).

एटिक संशोधनाचे उद्दीष्ट मानवी वर्तन आणि अनुभवांचे सार्वभौम प्रकाशझोतात आणणे हे आहे ज्याप्रमाणे ध्वन्यात्मकशास्त्रज्ञ भाषिक विश्वांसाठी प्रयत्न करतात. सांस्कृतिक परिस्थिती ओलांडून मनावी वर्तनातील सार्वभौम/ वैश्विक वैशिष्ट्ये शोधून सर्व मानवांमध्ये जे साम्य आहे ते उकलण्यावर भर देण्यात आला आहे. वेगवेगळ्या संस्कृतींमध्ये असलेल्या वर्तन पद्धतींची तुलना त्यानंतर केली जाते (पावलिक आणि रोझेन्झवेइग, 2000). हा दृष्टीकोन क्रॉस कल्चरल, पुनरावृत्ती (Replication) संशोधन पद्धतीशी संबंधित आहे. यात सामान्यतः विद्यमान सिद्धांत चाचणीसाठी क्रॉस-सांस्कृतिक अभ्यासाच्या क्षेत्रामध्ये नेणे समाविष्ट असते.

दरम्यान, भावनिक (emic) संशोधनाचे उद्दीष्ट मानवी वर्तन आणि अनुभवाचे वेगळेपण अधोरेखित करणे आहे कारण ते स्वतःच भिन्न सांस्कृतिक सेटिंग्जमध्ये प्रकट होते. सांस्कृतिक विश्वांचा शोध घेण्याऐवजी विशिष्ट सांस्कृतिक ठिकाणी हा दृष्टिकोन अधिक 'आधारित' आहे. एमिक संशोधक 'प्रतिक्रियाशील पर्यटक' अशी वृत्ती स्वीकारून त्यांचा अभ्यास करीत असलेल्या सांस्कृतिक गटाचे मार्ग आणि शिष्टाचार विसर्जित करतात. अभ्यास केलेल्या संस्कृतींमध्ये अर्थपूर्ण असलेल्या संशोधन परिस्थिती तयार करण्याचा त्यांचा प्रयत्न असतो (पावलिक आणि रोझेन्झवेइग, 2000) म्हणून बेल्जियम, ब्राझील आणि बांगलादेश या देशांमध्ये विशिष्ट वर्तन सार्वत्रिक आहे की नाही हे विचारण्याऐवजी, भावनिक संशोधनातून बेल्जियम किंवा ब्राझील किंवा बांगलादेशला विलक्षण वागणुकीचे पैलू पाहिले जातील. यानंतर, त्या परिस्थितीत तपशीलवार अभ्यास केला जाईल. संस्कृतींमध्ये वर्तनची पुनरावृत्ती करणे, सामान्य करणे किंवा त्यांची तुलना करण्याची गरज इमिक संशोधकाद्वारे अमान्य केली जाते.

इटिक-एमिक भेद जागतिक मानसशास्त्रातील एटिक संशोधनाच्या प्रवृत्तीवर प्रकाश टाकतो जो 'यूएस मध्ये जन्मलेले' प्रश्न आणि पद्धती घेतो आणि स्थानिक अर्थ आणि पद्धतींचा विचार न करता त्या जगाच्या इतर भागात लागू करतो. इटिक आणि इमिक यातील फरक प्रतिसाद न देणारा आणि प्रतिसाद देणारा व्यक्ती यांच्यामधील प्रवृत्तीचे नक्कल करण्याच्या दरम्यान आहे. नंतर नवीन वातावरणात सामावून घेणे निवडते. परंतु या दोन प्रकारच्या प्रवाहाप्रमाणेच वास्तवात एटिक आणि इमिक रिसर्चमधील फरक बऱ्याच वेळा स्पष्ट नसतो. खरंच, बरेच संशोधन प्रकल्प इटिक (अनुत्तरदायी) दृष्टीकोनातून केवळ वेळेत अधिक एमिक (प्रतिसादशील) दृष्टीकोन होण्यासाठी सुरू होतात. विश्लेषणासाठी बाह्य व्यक्तीची साधने आणि उपकरणे वापरून सुरुवातीला घडत असलेले वर्तन पाहिले जाऊ शकते. तरीही एकदा संशोधक एखाद्या सांस्कृतिक सेटिंगशी परिचित झाला नंतर तो त्या स्थानिक/स्वदेशी संस्कृतीच्या आधारे घटना बघून नाविन्यपूर्ण परिस्थितीला प्रतिसाद देईल (बेरी व इतर, 2002). जे कदाचित क्षेत्राच्या अनुभवावरून प्राप्त झाले आहे किंवा कदाचित स्थानिक संशोधकांच्या सहकार्याने प्राप्त झाले त्या स्थानिक ज्ञानाच्या प्रकाशात संकल्पना आणि पद्धतींमध्ये बदल करणे या संक्रमणामध्ये समाविष्ट आहे.

प्रत्यक्षात, संशोधन नवीन सांस्कृतिक परिस्थितीशी जुळवून घेतल्याने वांशिकरित्या कमी वादग्रस्त बनतात. ही रणनीती संशोधकास स्वतःच्या सांस्कृतिक सेटिंग्जमधून लादलेल्या एटिक म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या दृष्टिकोनास क्रॉस-सांस्कृतिक क्षेत्रात कल्पित संकल्पना आणि पद्धती लादण्याच्या एथनोसेन्ट्रिक ट्रॅपला चाप लावण्यास सक्षम करते.

बेरी (१९९०) यांनी जागतिक संशोधकास सुरुवातीपासून मार्गदर्शन करू शकतील असे तीन टप्पे मांडले आहे. मुख्य संकल्पनेमध्ये दर्शविल्याप्रमाणे, क्रॉसकल्चरल वातावरणाशी सलग्नित अधिक प्रतिसादात्मक एटिक रूपात लादला जातो असे दर्शविते. त्याचा अभ्यास करण्यासाठी

संस्कृतीतून काही प्रेरणा मिळविण्याचे धोरण ठरविते . इस्त्रायली संशोधकांच्या पथकाने मोठ्या प्रमाणात केलेल्या अभ्यासातून असे स्पष्ट झाले कि व्युत्पन्न इटिक दृष्टिकोन कमी प्रमाणात वांशिकातेकडे झुकलेला दिसतो .

जागतिक संशोधनातील एटिक आणि ईमिक दृष्टिकोन	
एटिक संशोधक	ईमिक संशोधक
संशोधनापुर्वी कोणता अभ्यास करावा आणि त्याचे विश्लेषण कसे करावे हे ठरवतात	संशोधन सुरु झाल्यानंतर विश्लेषणासाठी त्यांचे विषय आणि साधने निवडतात.
त्यांच्या संशोधन निष्कर्षांची तुलना जागतिक पातळीवर करतात आणि लागू करतात.	ज्या ठिकाणी संशोधन केले जाते तिथेच त्यांचे निष्कर्ष लागू करतात.
इतर प्रस्थापित सिद्धांत आणि डेटा संकलन पद्धतींचा वापर करून वर्तनाचे विश्लेषण करतात.	बहुतेकदा स्थानिक संशोधकांच्या सहकार्याने विश्लेषणासाठी साधने वापरतात जी 'स्थानिक ज्ञान' द्वारे मिळविली जातात.
संशोधनास सुरवात करताच माहिती संकलनास सुरवात करतात.	जेव्हा ते स्थानिक संस्कृतीशी परिचित असतील तेव्हाच माहिती संकलित करण्यास प्रारंभ करतात.

२.२ ब) इटिक – ईमिक मॉडेलची मर्यादा

१. व्युत्पन्न इटिक्स दृष्टिकोन स्थापित करणे कठीण आहे. सांस्कृतिक सेटिंग्जमध्ये सम्यक अर्थ आणि कार्ये असलेली संकल्पना आणि पद्धती शोधणे नेहमीच एक वास्तववादी पर्याय नाही. विविध अर्थ प्रणाल्यांमध्ये भाषांतर करण्यासाठी पुरेसे मजबूत असणारी नव्याने उजेडात आणलेली संकल्पना (जसे बुद्धिमत्ता किंवा स्किझोफ्रेनिया) अनेकदा मायावी असल्याचे सिद्ध होते.

२. जरी व्युत्पन्न (derived) केलेली पद्धत खूप प्रमाणित असली तरीही अभ्यास केल्या जाणाऱ्या सांस्कृतिक गटांकडून काही प्रमाणात संकल्पना आणि पद्धती व्युत्पन्न केल्यावर एथनोसेंट्रिझम कमी करण्याची इच्छा दर्शविते. शेवटी 'व्युत्पन्न इटिक' चे उद्दीष्ट म्हणजे एक मानक संकल्पना किंवा चाचणी तयार करणे जे नंतर विविध संस्कृतींमध्ये लागू होते. उदाहरणार्थ, बुद्धिमत्तेची व्याख्या कदाचित अन्य ठिकाणी तपासल्या जाणाऱ्या, वेगवेगळ्या ठिकाणी संशोधनानंतर उद्भवली जाऊ शकते. तरीसुद्धा, प्रमाणित, प्रमाणित घटनांची स्थापना, तथापि 'संस्कृती-निरपेक्ष' हे जागतिक संशोधनाचे उद्दीष्ट असू नये. त्याऐवजी, विशिष्ट सांस्कृतिक

संदर्भातील वर्तनाचे विश्लेषण करण्यासाठी अधिक व्याख्यात्मक, गुणात्मक, प्रमाणित नसलेल्या पद्धतींनी प्राधान्य दिले पाहिजे (बेरी एट अल., 2002).

३. व्युत्पन्न इटिक्स अजूनही लादलेल्या एटिक्सच्या रूपात जीवनास प्रारंभ करतात. मूळ संकल्पना आणि पद्धतींमध्ये भिन्न संस्कृतींच्या बारकाईने रूपांतर करणे वाखाणण्याजोगे आहे, तरीही या प्रक्रियेची उत्पत्ती संशोधनाच्या प्रश्नांसह झाली जिच्यामुळे इतरत्र जीवन सुरू झाले. मूळतः लादलेला संशोधन प्रश्न वेगवेगळ्या सांस्कृतिक गटांना तितकाच अर्थपूर्ण बनवण्याचा प्रयत्न करण्याऐवजी, सांस्कृतिक पूर्वाग्रह विषयक जागतिक मानसशास्त्र सोडविण्याचा उत्तम मार्ग म्हणजे विविध सांस्कृतिक सेटिंग्जमधून संशोधन प्रश्न तयार करून संशोधन प्रक्रिया सुरू करणे होय. असा दृष्टिकोन स्वदेशी / स्थानिक मानसशास्त्रीय चळवळीची तपासणी करण्यास प्रवृत्त करतो, जिथे संशोधनासाठी कल्पना आणि त्या शोधण्याच्या पद्धती विविध जगात उद्भवल्या.

२.३ अ) Beyond ethnocentrism: Indigenous psychologies

वैश्विक मानसशास्त्राचा सर्वात मजबूत बचाव म्हणजे जगभरातील मानसशास्त्रज्ञ मानसशास्त्रातील वांशिकवादी आरोपांविरुद्ध संशोधन प्रक्रियेत गुंतलेले आहेत. हे जागतिक नेटवर्क मानसशास्त्रीय संशोधनात विविध प्रादेशिक परंपरा प्रकट करते, भिन्न सांस्कृतिक चिंतेचे प्रतिबिंब पाडते, ज्यांना बहुतेकदा स्वदेशी मानसशास्त्र (Indigenous) म्हणून संबोधले जाते. स्वदेशी मानसशास्त्र चळवळ मानसशास्त्रातील विविध संस्कृतींची वास्तविकता आणि व्याप्ती प्रतिबिंबित करावी ही कल्पना स्पष्ट करते. खरंच, असा युक्तिवाद केला जात आहे की भारत, जपान, लॅटिन अमेरिका आणि इतर प्रदेशांमधील स्वदेशी मानसशास्त्र या क्षेत्राच्या उत्तर अमेरिकेच्या वर्चस्वविरुद्ध स्पष्ट बंडखोरी दर्शवितात (पावलिक आणि रोझेन्झविग, 2000; ऑलवुड, 2005). विकसनशील देशांमधील व्यावहारिकांनी मुख्य धारा मानसशास्त्रातील विशेषतः कमी संपन्न देशांबद्दल (गरीबी, अशिक्षितता, गृहयुद्ध) संबंधित आणि पश्चिम-तत्त्वज्ञानाच्या (Confucianism, Buddhism) परंपरेकडे दुर्लक्ष करण्याच्या घटनेच्या मानसिक परिणामाकडे दुर्लक्ष केले आहे.

मार्कस आणि कितायमा (2003, पृष्ठ 280)

असे स्पष्ट करतात की,

“आम्हाला माहित आहे त्याप्रमाणे मानसशास्त्र. . . अमेरिकेचे स्वदेशी मानसशास्त्र किंवा कदाचित विशेषतः मध्यमवर्गीय अँग्लो-अमेरिकेचे मानसशास्त्र असल्याचे दिसून आले”.

या मतानुसार अमेरिकन संशोधन अमेरिकेच्या चिंतेचे प्रतिबिंबित करते, जसे युगांडाचे संशोधन युगांडाच्या चिंतेचे प्रतिबिंबित करते, ऑस्ट्रेलियन ऑस्ट्रेलियाच्या इत्यादी इत्यादी. या परिस्थितीत अडचण अशी आहे की यापैकी प्रत्येक देशी मानसशास्त्र वेगळ्या परंपरेचे प्रतिनिधित्व करीत असतानाही, जगभरात त्या सर्वांचा समान प्रभाव नाही. आम्ही अगोदरच पाहिले आहे की

अमेरिकेतून असंख्य संसाधने आणि संशोधनाची उत्पत्ती होते, तिथे मानवी वर्तन आणि अनुभव इतरांपेक्षा जास्त प्रमाणात लिखित स्वरूपात आहेत. हे असंतुलन आपल्याला मानसशास्त्रातील देशी परंपरेची विस्तृत श्रेणी शोधण्याची आवश्यकता आहे हे जाणवून देते.

२.३ ब) Indigenous psychology in the developing world

कॅमेरूनमधील मानवी विकासाचा अभ्यास करण्यासाठी डॉक्टरांनी केलेल्या विविध संशोधनाची माहितीच्याआधारे आपल्याला देशी / स्थानिक संशोधक त्यांच्या संशोधनातून माहिती करून देतात. (निस्मेनांग, १९९२), उदा. न्यू गिनी मधील मनोरुग्णशास्त्रातील संशोधन (शिएफेलिन, १९८५), ब्राझीलमधील स्व-आदर बाबतचे संशोधन (लेन आणि सविया, १९९१). देशी / स्थानिक मानसशास्त्र काही देशांमध्ये इतरांपेक्षा अधिक प्रस्थापित आणि स्वायत्त आहे. सर्व विकसनशील राष्ट्रांमध्ये सर्वात प्रदीर्घ स्थापित संशोधनाची परंपरा असल्याचे भारताने मान्य केले आहे. भारतातील पहिली मानसशास्त्र प्रयोगशाळा १९९१ मध्ये कलकत्ता विद्यापीठात सुरू झाली. यानंतर सब-सहाराण आफ्रिका येथे प्रयोगशाळा उघडली गेली. नायजेरिया विद्यापीठाने १९६३ मध्ये या प्रदेशातील पहिल्या मानसशास्त्र विभागाचे दरवाजे उघडले.

बऱ्याच देशांमध्ये सुरुवातीच्या काळात बाह्य लोकांकडून मानसशास्त्र सुरू केले गेले असले, तरीही स्थानिक स्वारस्य आणि वैशिष्ट्ये नंतर उदयास आली. पाकिस्तान आणि बांगलादेश याची उदाहरणे आहेत. विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात ब्रिटीश वसाहतवाद्यांसह मानसशास्त्र त्या प्रदेशात आले असले तरी 'स्थानिक' संशोधक हितसंबंधांनी विशिष्ट मार्गांचा अवलंब केला आहे. बांगलादेशी संशोधकांनी शेती विकासासंदर्भात प्रेरणादायक विषयांची तपासणी केली आहे. पाकिस्तानमधील मानसशास्त्रात लिंग अभ्यासाची आवड निर्माण झाली आहे. (शॉक्समिथ, १९९६).

मध्यपूर्वेमध्ये, मानसशास्त्राचा एकूण परिणाम फारसा व्यापक नसला तरी विशेष शिक्षणात (Special Education) रस निर्माण झाला आहे. देशभरातील व्यावसायिक मानसशास्त्रज्ञांच्या वाढत्या संख्येचा आधार म्हणून भारताने शहरी केंद्रांमध्ये लागू केलेल्या क्लिनिकल सायकोलॉजीमध्ये वाढ केली आहे (शॉक्समिथ, १९९६). स्वदेशी मानसशास्त्र चळवळीच्या अंतर्गत, दत्तक घेतलेले संशोधन प्रश्न सांस्कृतिक परिस्थिती आणि राजकीय वास्तविकतेशी संबंधित आहेत. म्हणूनच १९६० च्या दशकात बांगलादेशात, ग्रामीण विकास ही एक चिंता होती, त्यामुळे मानसशास्त्रज्ञांनी शेती व्यवसायाच्या प्रेरणादायी पैलूंचा अभ्यास करण्यास सुरुवात केली यात काही आश्चर्य नाही.

थायलंडमध्ये १९५० च्या दशकात, जिथे शैक्षणिक कार्यक्रमांचा विकास विशेषतः अजेंडावर होता, तेथे मानसशास्त्रज्ञांनी त्यांची आवड बाल विकासाच्या संशोधनात वाढविली (शॉक्समिथ, १९९६). १९८० च्या दशकात कोस्टारिकामध्ये शेजारच्या एल साल्वाडोर आणि निकारागुआ क्रांतिकारक उठाव सुरू असताना राहत होते, युद्ध आणि त्याचे मानसिक परिणाम या गोष्टींना जास्त प्राधान्य होते. (डोबल्स ऑरोपेझा, २०००)

मानसशास्त्र ही अनेक विकसनशील देशांमध्ये एक तुलनेने अलीकडील घटना आहे, तरीही आपण देशी संशोधनात रस वाढवू शकतो. स्थानिक परिस्थितीच्या प्रतिसादात असे स्वदेशीकरण ही देशी मानसशास्त्र चळवळीतील वारंवार घडणारी घटना आहे (सिन्हा, १९९७). एनरिकेझ (१९९३) असा युक्तिवाद करतो की स्वदेशीकरण प्रक्रिया एकतर 'न' किंवा 'आत' (Without Or Within) याद्वारे प्रेरित करता येते. पूर्वी, स्थानिक प्रश्नांच्या उत्तरात सुधारणा करण्यापूर्वी बाहेरील संशोधकांकडून संशोधन प्रश्न आणि पद्धती एका प्रदेशात आयात केल्या जात होत्या. आतून होणाऱ्या स्वदेशीकरणामध्ये सांस्कृतिक गटाच्या रूढी, प्राथमिकता आणि दररोजच्या वास्तविकतेच्या प्रतिसादासाठी अद्वितीय संशोधन प्रश्नांची रचना समाविष्ट असते. कन्फ्युशियानिझमच्या शिकवण चिकाटीच्या धोरणाच्या वर्तनासंबंधी पैशाचे चीनी संशोधन हे त्याचे एक उदाहरण आहे (चिनी संस्कृती कनेक्शन, १९८७). खालील मार्गदर्शकतत्त्वे यांग (२०००) यांनी स्वदेशी मानसशास्त्र अभ्यास करण्याचा विचार करीत असलेल्या प्रत्येकासाठी डिझाइन केलेली आहेत.

१. अभ्यास केल्या जाणाऱ्या संस्कृतीत स्वदेशी व्हा.
२. ज्या संदर्भात संशोधन होते त्या संदर्भातून हळूहळू संशोधनाच्या प्रश्नास अनुमती द्या.
३. संशोधनासाठी / तपासासाठी विषय निवडताना, सांस्कृतिकदृष्ट्या अनन्य घटनास प्राधान्य द्या.
४. बाहेरून आयात केलेले संशोधन प्रश्न आणि पद्धती नाकारा.

भारतातील मानसशास्त्र (जैन, २००५)

कलकत्ता विद्यापीठाने १९५१ मध्ये भारतामध्ये पहिला मानसशास्त्र विभाग स्थापन केला. १९४७ पूर्वी भारताच्या स्वातंत्र्यापूर्वी ब्रिटिश विद्यापीठांच्या संशोधनात रस होता, कारण पाश्चात्य वैज्ञानिक दृष्टिकोनांत स्वदेशी संकल्पना (आयुर्वेदिक औषध, योग) उपयोजित केल्या गेल्या. १९४७ नंतर मनोविज्ञान मोठ्या प्रमाणात 'एंग्लो-अमेरिकन' उपक्रम म्हणून चालू असताना ही परिस्थिती बदलली गेली (सिन्हा, १९९७)

अगदी अलीकडेच, वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून निरंतर प्रगती होत असली तरी, संशोधनासाठी निवडले जाणारे बदल अधिक प्रमाणात देशी निवडले जात आहेत आणि ज्वलंत भारतीय समस्या प्रतिबिंबित करतात.

-आंतर-गट तणाव

- जात
- पुर्वग्रह
- रूढीवादी

सामाजिक आणि न्यायवैज्ञानिक मानसशास्त्र ते पारंपारिक भारतीय आणि क्रॉस-सांस्कृतिक विषयांपर्यंत आंतरराष्ट्रीय स्तरावर मान्यता प्राप्त आणि स्वदेशी क्षेत्राच्या संशोधनात वाढ झाली आहे. स्वदेशीयपणाचे सौजन्य, पाश्चात्य वैज्ञानिक तंत्रज्ञान योगिक आणि हिंदू विचारांच्या पद्धतीं एकत्र काम करत आहेत. उदाहरणार्थ, डिप्रेशनच्या उपचारात बोधात्मक वर्तणूक थेरपी आणि ध्यान एकत्र केले जाते.

अर्थात, स्थानिक मानसशास्त्रज्ञ ज्या प्रश्नांबाबत संशोधन करतात ते केवळ त्यांच्या संस्कृती पुरतेच मर्यादित नसतात. वाढत्या प्रमाणात, जागतिक मानसशास्त्र हे ओळखत आहे की विविध ठिकाणी प्रथम विचारले जाणारे प्रश्न अनेकदा संबंधित आणि अधिक व्यापकपणे लागू होणारे असतात. उदाहरणार्थ, ADHD विकृती बाबत कॅलिग्राफीच्या फायदेशीर प्रभावांबद्दल चीनी संशोधनाचे निष्कर्ष इतरत्र असलेल्या मुलांच्या उपचारात लागू केले गेले आहेत (काओ एट अल., १९९७). असे दिसते आहे की मानसशास्त्राच्या 'प्रथम जगात' मानसिक संकल्पनांच्या निर्यातीवर मक्तेदारी नाही.

Indigenous methods स्व-देशी (स्थानिक) पद्धती

स्व-देशी मानसशास्त्राची विशिष्टता ही केवळ विशिष्ट प्रासंगिकता असलेले प्रश्न विचारण्या पलीकडे आहे. या प्रश्नांच्या तपासणीसाठी संबंधित प्रादेशिक पद्धती शोधण्याच्या हेतूने त्यात वाढ होत आहे. उदाहरणार्थ, मानसशास्त्राकडे असलेल्या सामाजिक प्रतिनिधित्वाच्या दृष्टिकोनातून निसर्गवादी, गुणात्मक डेटा संकलनासाठी वैशिष्ट्यपूर्णरित्या युरोपियन पद्धतींना प्राधान्य दिले गेले (मोसकोविसी, 1976). जरी सर्व युरोपियन मानसशास्त्रज्ञांनी वापरली नसली तरी अमेरिकेत असे म्हणण्यापेक्षा अशा पद्धती अधिक सामान्य आहेत. या दृष्टिकोनातून स्व ओळख दर्शविणाऱ्या सामायिक सांस्कृतिक पैलूंना महत्त्व देण्यात आले आहे आणि बऱ्याचदा संशोधनात असे विचारले जाते की आपण स्वतःला काही गटांचे सदस्य म्हणून कसे परिभाषित करतो आणि इतरांचे नाही (कॅथोलिक किंवा प्रोटेस्टंट, नर किंवा मादी) म्हणून येथे मानवांचा वैयक्तिक एकक म्हणून अभ्यास करण्यात कमी रस आहे. त्याऐवजी संशोधनाच्या अजेंड्यावर लोकांमधील नाती अधिक प्रमाणात आहेत. जोर देण्याच्या या फरकामुळे कृत्रिम परिस्थिती आणि उच्च पातळीवरील नियंत्रण वापरून तत्सम-प्रयोगात्मक पद्धतींपेक्षा संदर्भित (निसर्गवादी), मुलाखत-आधारित संशोधनासाठी युरोपियन स्वदेशी पद्धतशीर प्राधान्य प्राप्त झाले आहे. (स्मिथ वगैरे. 2006)

स्वदेशी मानसशास्त्र मुख्य प्रवाहास पूरक होऊ शकते -

देशी मानसशास्त्र बहुतेकदा मुख्य प्रवाहातील क्रॉस-कल्चरल मानसशास्त्रास एक आव्हान म्हणून पाहिले जाते, परंतु दोन्ही दृष्टिकोन एका दृष्टीक्षेपात जसे दिसतात त्यापेक्षा अधिक सुसंगत असू शकतात. जगभरातील विविध परंपरा ह्या सांस्कृतिकदृष्ट्या सार्वत्रिक घटनेला

उजाळा देण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या मुख्य प्रवाहातील मानसशास्त्रज्ञांच्या कार्याला पूरक आहेत (ऑलवुड, 2005). हे खरे आहे की संशोधकांनी उत्तेजन दिलेले संशोधन ज्या अंतर्गत सांस्कृतिक गटामध्ये तपासणी चालू आहे ती स्थानिक मूल्यांशी नैसर्गिकरित्या संवेदनशील आहे. परंतु या दृष्टिकोनाचा फायदा व्यापक आंतरराष्ट्रीय संशोधन समुदायामध्ये अनुभव मिळविलेल्या लोकांच्या अनन्य दृष्टीकोनातून होऊ शकेल.

बाहेरच्या योगदानामध्ये विभिन्न परिस्थितीमध्ये काम केल्यामुळे मिळवलेले पद्धतीमधील कौशल्य तसेच इतरत्र मिळविलेल्या निष्कर्षांची आणि चलांची तुलना करण्याची क्षमता समाविष्ट असू शकते. बऱ्याचदा या प्रकारचे बाह्य ज्ञान तथाकथित द्वि सांस्कृतिक संशोधकांद्वारे प्रदान केले जाते: जे या प्रदेशाचे मूळ आहेत, परंतु सराव करण्यासाठी घरी परत जाण्यापूर्वी इतरत्र प्रशिक्षण दिले गेले (स्टीव्हन्स आणि ग्लेन, 2007).

स्वदेशी आणि क्रॉस-कल्चरल मानसशास्त्रज्ञ परस्पर फायदेशीर भागीदारी तयार करू शकतात जे अंतर्गत आणि बाह्य लोकांच्या अनन्य योगदानास आकर्षित करतात. क्रॉस-कल्चरल बाहेरील लोक त्यांच्या तृतीय-व्यक्तींच्या खात्यात संकल्पित केलेली वस्तुनिष्ठतेची डिग्री देऊ शकतात कारण ते त्यांच्या सिद्धांताची तपासणी 'अन्य संस्कृतीमध्ये' करतात. आतील लोक स्थानिक ज्ञान आणि प्रथम-व्यक्तीची खाती देतात ज्या लोकांना अर्थपूर्ण सहभाग आणि मानवी एजन्सीचा काही प्रमाणात अभ्यास करतात अशा लोकांना परवडतात. अभ्यास करण्याच्या गोष्टींवर प्रभाव टाकून ते अक्षरशः संशोधनात सक्रिय सहभागी (विषय नव्हे) बनतात. थर्ड-व्यक्ती ऑब्जेक्टिव्हिटी आणि फर्स्टपर्सन अंतर्दृष्टी यांचे हे मिश्रण जागतिक मानसशास्त्र (स्टीव्हन्स आणि ग्लेन, 2007) च्या उद्यमात वैज्ञानिक कडकपणाची भर घालत आहे: कठोरता ही कदाचित क्रॉस-सांस्कृतिक मानसशास्त्रज्ञ आणि देशी मानसशास्त्रज्ञांचा समावेश आहे जे पूर्णपणे एकमेकांना काम करतात.

Limitations of the indigenous psychology movement

देशी मानसशास्त्र चळवळीची मर्यादा

१. जागतिक असमानता

जागतिक पातळीवरील जागतिक पातळीवरील खेळाच्या दृष्टिकोनांवर ज्यात विकसनशील जगातील मानसशास्त्रज्ञांनी त्यांच्यात आणि पाश्चात्य देशातील शक्ती असमतोलपणाला आव्हान ठेवले आहे ते आर्थिक असमानतेच्या व्यापक मुद्द्यांमुळे ढगळलेले आहेत. कमकुवत अर्थव्यवस्था असलेल्या प्रदेशांमध्ये जगभरातील संशोधन सुविधांसाठी आणि सरदार-पुनरावलोकन जर्नल्ससाठी वित्तपुरवठा विरळ आहे (अदायर, 1995). परिणामी, या प्रांतातील संशोधक स्वतःला पाश्चात्य संशोधकांच्या असमान सहकार्यात काम करीत आहेत जे प्रकल्पाच्या दिशेने जास्त प्रभाव देतात (ऑलवुड, 2005).

२. उलट एथनोसेन्ट्रिझम

कधीकधी जी स्वदेशी मानसिक संकल्पना असल्याचे दिसून येते (एखाद्या विशिष्ट सांस्कृतिक गटाच्या मूल्य प्रणालीतच अर्थपूर्ण असते) ती सार्वत्रिक असल्याचे दिसून येते. उदाहरणार्थ, चेउंग एट अल (2003) परस्पर संबंध संबंधी व्यक्तिमत्त्व परिमाण, जे मूळतः चीनचे मूळचे म्हणून ओळखले गेले, नंतर त्यांनी अमेरिकन सहभागींसह काही प्रमाणात वैधता दर्शविली (स्मिथ एट अल. 2006). त्याचप्रमाणे, अमे (डोई, १ 3 33) ची वैशिष्ट्यपूर्णरित्या जपानी संकल्पना, ज्या एखाद्या सामाजिक घडामोडींशी संबंधित आहे जिथे एखाद्या जवळच्या मित्रासाठी मागणी करण्याऐवजी मागणी करण्यास सहमती दर्शविली जाते, ती यूएस आणि तैवानच्या नमुन्यांमध्येही पाळली गेली आहे (यामागुची, 2004). वादविवादपणे, जागतिक मानसशास्त्रातील 'कबूतर-होलिडिंग' (कदाचित असे दिसते) स्वदेशी संकल्पनांमुळे एक प्रकारचा रिव्हर्स एथोनेन्ट्रिझम (स्टीव्हन्स व ग्लेन, 2007) होऊ शकतो, जेथे अशा संकल्पना चुकीच्या पद्धतीने विशिष्ट प्रदेशांकरिताच असल्याचे पाहिले जाते.

३. खंडित होण्याचा धोका

देशी मानसशास्त्र एक-आयामी, पाश्चात मनोविज्ञानविरुद्ध संघर्षात अनमोल आहे, तर वेगळ्या, विशिष्ट चिंता असलेल्या मानसिकतेचा प्रसार, स्थानिक चिंता देखील अवांछनीय आहे (पोर्टिंगा, १ 9 9)). देशी परंपरांचे खंडित विश्वांमुळे वैश्विक मानसशास्त्र विविधता आणि फरक शोधण्यासाठी विपुल शोधांच्या गुणाकारात रूपांतरित होईल. तेव्हा यथार्थपणे, देशी परंपरांच्या योगदानाचा उपयोग सांस्कृतिक विश्वाच्या शोधात अधिक उद्दीष्ट साधणाऱ्या लोकांच्या कार्यासाठी पूरक म्हणून केला पाहिजे.